

válsága. A magyar filozófiát ugyan nem fenyegeti olyan veszély, hogy iskolai tankönyvekbe kerül, mégis, a kanonizációval direkt módon összefüggő kérdésekbe a napi politikával szemben kellő távolságot tartó kutató nem szívesen bocsátkozik. Ennek oka a fentebb is megjelölt pont, nevezetesen, hogy a tisztán spirituális értelemben vett kánon a felkutatott benső kvalitások összehasonlító rendszere, és mint ilyen, a filozófiában és a művészetekben nem helyettesíthető a nagyon is gyakorlatias hatásgyakorlás és recepció szempontjaival, ahogy az éppenséggel az irodalmi kánon esetében ma a kánonújítók részéről történik; esztétikai kánon helyett a korhoz kötött híresség, az olvasottság és a tömeghatás vulgáris aspektusai kezdenek tért nyerni.

Ez a vulgaritás visszavezet első gondolatomhoz, a redukcionista filozófiatörténet-írás bírálatához. Mindkettő gyanakodva szemléli a gondolat autonómiáját, valami mást, valami érdekesebbet keres a gondolat mögött; valami kézzelfoghatót, mint az ideológia, termelési viszony, tudatalatti, praktikus alkalmazhatóság, technológiai determinizmus vagy nemzeti öncélúság. Ez a vulgaritás az a provincializmus, amely természetes módon üti fel a fejét és fejt ki erőteljes nivelláló hatását a kulturális értelemben vett periférián, ahol évszázadok óta élünk.

Gondolatkísérletünk nyomán levonható a következtetés, miszerint az átfogó magyar filozófiatörténet megírására sok évet kell várni. Adig pedig el kell készíteni a jelzett szövegkiadásokat, monográfiákat, amelyekben a kanonizációval kapcsolatos problémák – feltehetően – jóval visszafogottabb módon jelennek meg. E monográfiák elkészítésével kapcsolatban az elvárások világosak: szolid filológiai alapon történő szövegmegállapítás, a hagyomány alapos ismeretéből kiinduló forráskutatás, megfelelő hermeneutikai elvek szerinti gondolatrekonstrukció, a nemzetközi filozófiai kontextusban való elhelyezés és a mű, illetve alkotó szellemi univerzumának lehetőség szerinti teljes feltérképezése. Nem vitatom, hogy többféle filozófiatörténet-írás létezhet, ám valamilyen prioritása mégis kell hogy legyen ama törekvésnek, ami egyfajta józan realizmusból indul ki: ahhoz, hogy egy filozófusnak gondolatai legyenek, először életjelenségeket kell produkálnia, és eme életjelenségek körébe szövődik be azon gondolati életjelenségek egésze, amelyek filozófiai természetű folyamatait és produktumait elemzi és föltárja a magyar filozófiatörténeti vizsgálódás.

Pléh Csaba

EGY PSZICHOLOGUS SZERINT ÍGY ÍRJUNK MAGYAR FILOZÓFIATÖRTÉNETET

1. A tudománytörténet-írás metaelméleti elhelyezése. A filozófiatörténetre is érdemes alkalmazni azokat a metaelméleti kereteket, amelyeket David Bloor és mások az ún. erős program vitájában a természettudomány történetére vonatkozóan megfogalmaztak. Keresni kellene, hogy mik lehetnek a filozófiatörténetben a történetírás semleges, szimmetrikus mozzanatai. Hogyan lehet a magyar filozófiatörténetet nem mint valamiféle diadalmas győzelmi menetet vagy éppen mint a bukás történetét elbeszélni, hanem szenvtelenül, mintegy tudományszociológusként leírni, belevéve például bizony a gagyi marxizmust is, mint három évtizedes társadalomtörténeti valóságot.

2. Gazdagabb források. Az 1970-es években a kiváló angol biológiai történész, Robert Young fogalmazta meg a korabeli pszichológiai történet kritikájaként azt, amit ma a filozófiatörténet kritikájaként is újra lehetne fogalmazni, hogy kész mintázatok helyett vissza kellene menni az eredeti adatokhoz. Minél több eredeti adatot kellene használni a szenvtelen történelmi elemzéshez. Ennek már Young is három formáját látta: az eredeti szövegekhez való visszatérést, a levéltári munkát és a különböző korokban keletkezett általánosító elméleti reflexiókat, amelyek maguk történeti dokumentumokká váltak. Az elsővel kapcsolatban: ahhoz, hogy jó legyen a magyar filozófiatörténet-írás, minél több forrást kellene digitalizálni. Ehhez egyébként a hagyományos módszerekkel már kiválóan feldolgozott Athenaeum, de a Magyar Filozófiai Szemle és a Világosság digitalizációja is elengedhetetlen lenne.

3. A leíró munka fontossága. Eddig a magyar filozófiatörténet-írás – kevés kivételtől, például Percz László átfogó munkáitól eltekintve – valamilyen megszállott hiánypótlásból állt. A mai szerzők saját álláspontjuk alátámasztására felfedeztek valamit, illetve valakit. Felfedezték Hamvas Bélát, Karácsony Sándort, Hajnal Istvánt, Posch Jenőt vagy akár Kornis Gyulát. A felfedezés mindig az adott kor éppen meglévő vagy vélt hiány-ideológiai kontextusaiban született meg. Ezzel nincs bajom,

ez önmagában is történelmi tényné válik. Szükség lenne azonban egy sokkal pozitivistább, kevésbé hiánypótló leírásra. Ez persze sokkal unalmasabb, mint a felfedezésen alapuló beemelés.

4. *A diszciplína művelésének három kontextusa.* Fontosnak tartanám, hogy akárcsak a szaktudományok történetét, a filozófiatörténetet is úgy elemezzük, mint amelynek egyik kontextusa az eszmék, a másik kontextusa a személyek és a személyek közötti kapcsolatok, a harmadik pedig az intézmények világa. Mindhárom állandóan együtt kell hogy figyelembe vételessék ahhoz, hogy valódi módon tárjuk fel a folyamatokat. Hiszen maguk a filozófiatörténet szereplői – Alexander Bernáttól Lukács Györgyig és így tovább – olyan emberek, akik intézményekbe illeszkednek vagy nem illeszkednek, akiket saját vágyaik és kapcsolataik hajtanak, és akiknek személyes életében is – éppen foglalkozásuk révén – az egyik legfontosabb mozzanat a mások eszméivel való megismerkedés. Alapvető leíró erény, ha a hármas kontextus állandóan együtt szerepel.

5. *Fontos az időbeli kiterjesztés is.* Ne feledjük, hogy mára mondjuk az 1970-es évek is olyannyira válik történelemmé, miként a '70-es években az 1820-as évek, vagy a századforduló világa. Ne állítsuk le a magyar filozófiatörténet-írás művelését valahol a századforduló világában, az életnek nemcsak vasárnapjai vannak. Szembe kell néznünk azzal, hogy a mi életünk által áttekintett vagy részben áttekintett, két nemzedékkel ezelőtti múlt is múlt már. Ennek a „jelenkor-történeti” mozzanatnak az elemzésében fontos a különböző intézmények feldolgozására vonatkozó archiválási munka. Ahhoz, hogy megértsük a 20. század magyar filozófiai életén belüli dinamikát, ismernünk kell az egykori pártállami, marxista intézmények, a minisztériumi marxizmus-leninizmus főosztály stb. munkáját is, s az egyes auktorokat ehhez is érdemes viszonyítani.

6. *A filozófiatörténet viszonya más diszciplínák történetéhez.* Fontos a filozófiához közeli, a filozófiából az utóbbi száz évben kiváló szakmák és a filozófia közötti kölcsönhatások ismerete és áttekintése, így különösen a pszichológiáé és a logikáé. A logikánál nagyon fontos lenne olyan kívülállók jelentőségének feldolgozása is, mint Szalai Sándor, a pszichológiánál pedig a visszatérő viszony az ideologikus filozófia; teljesen mindegy, hogy ez milyen ideológia és a magát szaktudományosnak tar-

tó pszichológia viszonya. Hasonlóan fontos a természettudományok elméleti értelmezésének viszonyítása a magyar filozófia történetéhez, vegyük akár a fizika, akár a biológia történetét, miképp a matematika története nélkül sem írható meg a magyar filozófiatörténet. Igaz ez a magyar nyelvészet vagy irodalomtudomány történetére is. Gondoljunk csak arra, milyen jelentősége van az önelvű irodalomtörténet-írásnak egy sajátos kultúrakoncepció alakításában, a kultúrakoncepcióknak pedig milyen szerves szerepük van a filozófia történetében, legyen az a régmúlt vagy a mai világ filozófiája.